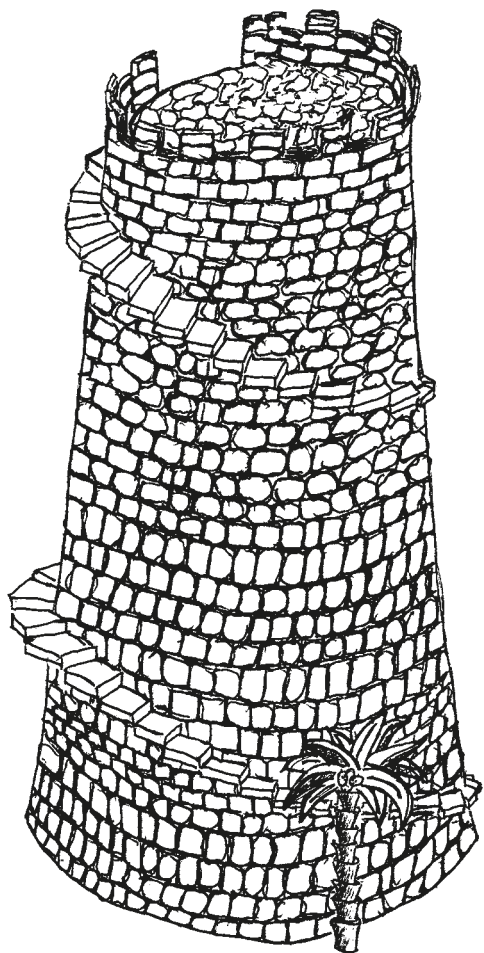

Příběhy Patnáct biblických zamyšlení *Tóry*

Jan Dvořák

p3k

Příběhy Patnáct biblických zamyšlení

Tóry

Jan Dvořák

Nakladatelství P3K
Praha 2010

Motto:

*Tóra není ani knihou filozofie,
ani knihou historie,
a ani knihou mytologie.
Tóra je způsobem a cestou života.
Životem samým.*

(rav Uzi Kalchhaim)

© Jan Divecký, 2010

© Nakladatelství P3K, 2010, 2011

ISBN 978-80-87186-06-0 (tištěná kniha)

ISBN 978-80-87186-13-8 (eKniha pdf)

Obsah

Místo úvodu	7
1. Na počátku bylo, nebylo ...	9
2. Adam a Chava, strom poznání a první hřích	16
3. Noach a potopa světa	25
4. Babylonská věž	32
5. Avraham	37
6. Jicchak – první pohřeb, svatba a pronásledování	49
7. Jákov a Esav, dva bratři, dva opaky	54
8. Jákov neboli Jisrael	60
9. Josef, příběh vpravdě detektivní	66
10. Egyptské otroctví	79
11. Východ z Egypta, cesta svobody	88
12. Darování Tóry, Desatero	96
13. Zlaté tele aneb potřeba pádu	105
14. Miškan aneb stavba uprostřed světa	111
15. Bloudění pouští	116
Slovník pojmů	129
Užitá literatura a citování autoři	141

Když se setkají dva cizí lidé, bývá slušností, že se jeden druhému představí. Několik slov úvodem může později ušetřit mnoho času a zabránit zbytečným nedorozuměním. Totéž platí i u knih.

Příběhy Tóry popisují patnáct zásadních starozákonních příběhů, přičemž vedle stručného shrnutí jejich obsahu (podaného moderní češtinou) jde především o pochopení významu těchto událostí tak, jak nám ho podávají klasičtí komentátoři Tanachu (Bible). Tato publikace se zabývá Pěti knihami Mojžíšovými (proto *příběhy Tóry*), dalším částem (*Proroci, Spisy*) se budou věnovat samostatné knihy.

Kniha se rodila za mého působení na židovské škole v Praze. Při jejím psaní jsem myslel jak na studenty gymnázia, tak na jejich rodiče. Proto jsem se snažil vyjít vstříc širšímu okruhu čtenářů, mezi nimiž najdeme jak ty, kteří ovládají hebrejštinu, tak ty, kteří Bibli nikdy nečetli ani v češtině.

Kniha vychází z židovského pohledu na biblické události, při psaní jsem se opíral o židovské komentátory a texty. Z tohoto důvodu jsem také, pokud to bylo možné, volil hebrejské varianty jmen postav a knih. Pro čtenáře zvyklé na české názvosloví uvádím při prvním užití hebrejského výrazu v závorce český ekvivalent, například Jicchak (Izák) a Moše (Mojžíš). Součástí knihy je i abecedně řazený slovník vybraných pojmů.

Orientace v textu

Abychom se v textu Tóry snáze orientovali, nabízíme jednotný a jednoduchý styl lokalizace biblického textu. K tomu využijeme obvyklé členění textu na kapitoly a věty.

Příklad:

[1M 1:1–10] = První kniha Mojžíšova, 1. kapitola, věty 1 až 10.

Při četbě vám doporučuji mít Bibli po ruce.

Místo úvodu

Ve svém *Průvodci zbloudilých* Rambam (Maimonides) napsal: „Hebrejština se nenazývá svatou na důkaz naší pýchy. Nenazývá se tak ale ani omylem. Je totiž doopravdy svatým jazykem, ve kterém chybějí sprostá slova.“ S tímto názorem nesouhlasí Ramban (Nachmanides), protože podle výše uvedeného důvodu by hebrejština nebyla „svatá“, ale „slušná“. Hebrejština je svatý jazyk, protože hebrejská slova jsou slova Tóry a hebrejsky Bůh komunikuje se svými proroky.

Kniha *Megilat Taanit* uvádí, že se svět po překladu Tóry do řečtiny na tři dny zahalil do temnoty. Podle rabínské tradice se světlo Tóry ve světě jejím překladem zmenšilo. Celý text Tóry je totiž souvislým řetězcem Božích jmen a vše, co se Moše dozvěděl ve čtyřiceti devíti branách Moudrosti, napsal do Tóry v náznamech, slovech, písmenech a jejich ozdobách. V přeloženém textu se Boží jména ztratila a tajemství písmen rozplynulo. Sedmdesát tváří Tóry bylo omezeno na jeden jediný možný výklad. To byl pád z výše nebes na zem. Božské bylo nahrazeno lidským.

V *Masechet Soferim* se den překladu Tóry přirovnává ke dni zhotovení zlatého telete. Nekonečný Boží ideál byl vtěsnán do omezených lidských rozměrů. To symbolizují výše zmíněné tři dny temna. V gematrii (číselné hodnotě písmen) si hebrejská slova „překlad“ a „dřímota“ odpovídají. Intelekt člověka, který dřímá, je omezen. Spánek se nazývá šedesátinou smrti. Přeložená Tóra jako by spala.

V této podobě se Tóra dostala mezi národy. Existuje obrazné vyjádření tohoto faktu – národy světa čtou Tóru „z druhé strany“. Tím se nemyslí jen (ve většině případů) faktická četba zleva doprava, ale – v hlubším významu – jiný styl čtení jakoby „z vnější strany listu“.

Tento pád však má za cíl budoucí povznesení světa. Snad k němu přispějeme svým malým dílem i my.

(Upraveno z knihy rav Uzi Kalchhaima Beer Meged Šerachim)

Na počátku bylo, nebylo ...

[IM 1:1–2:3]

בְּרֵאשִׁית, בְּרָא אֱלֹהִים, אֶת הַשָּׁמַיִם, וְאֶת הָאָרֶץ

Věčný nebo stvořený svět?

Ještě než se na první z příběhů Tóry – stvoření světa – podíváme, musíme si vysvětlit, proč právě ten je prvním příběhem celé Tanachu (Bible). Od nepaměti se člověk trápil otázkou, co bylo předtím, než něco bylo. Filozofové se přeli o věčnost světa, o věčnost hmoty. Ptali se, je-li svět stvořený či věčný. Hned první příběh Tóry nám přináší základní vklad judaismu do této diskuse: svět je stvořený. Byla doba, kdy svět nebyl.

Tóra začíná slovy: BEREŠIT BARA E-LOHIM ET HAŠAMIJM VEET HAA-REC, neboli „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.“ Tato věta samozřejmě provokuje ke komentování. Mnozí tvrdí, že pomocí jakéhosi (BE)REŠIT (Počátku) stvořil Bůh svět a domnívají se, že oním Počátkem byla sama Tóra. Všimněme si však, že celá věta může svádět k výkladu, že jakýsi (BE)REŠIT (Počátek) stvořil Boha. I proto musíme být ve svých překladech opatrní.

Lidé navíc často podléhají svůdné představě, že mohou všemu porozumět. To ovšem není pravda. Možnosti lidského poznání mají své hranice. Aby ani autor těchto stránek nepropadl sebeklamu, že dokáže čtenářům v několika řádcích odpovědět na veškeré otázky týkající se Boha a stvoření světa, přiznává rovnou, že to nedokáže.

Nejistota?

Tak jako se lidé ptali na počátek světa, ptají se dodnes po důkazech Boží existence. Existuje Bůh? A pokud ano, je možné jeho existenci dokázat?

Chceme-li se pustit do řešení této otázky, musíme si nejdřív ujasnit pojmy. Co je to důkaz? Co vnímáme jako přesvědčivý důkaz „existence“? Podívejme se nejdřív do světa kolem nás a zkusme si odpovědět na otázku, jak víme, že to či ono existuje. Je známý

fakt, že malé děti věří jen tomu, co vidí a na co si mohou sáhnout. Dokonce, když jim něco jen na čas zmizí z očí, přestane to pro ně existovat. Dospělí lidé vědí i o věcech, které nikdy neviděli. Za předpokladu, že ...

Představme si slepého člověka. Někoho, kdo od narození nevidí. Jak takový člověk ví, že existují barvy? A odstíny? Nikdy nic takového neviděl, ale lidé z jeho okolí mu to řekli. A on nemá důvod jim nevěřit. Minimálně dokud nepojme podezření, že hovoří s podvodníky či blázný.

Další možností, jak uvěřit v něčí existenci, je pozorování výsledků jeho činnosti. Každá akce na světě má svůj zdroj. Naražíme-li v lese na stopy, víme, že tudy někdo šel. Vidíme-li stůl či knihu, domyslíme si, že existoval truhlář či tiskař. Ani nám nepřijde na mysl, že by kniha mohla vzniknout náhodným shlukem písmen. Čím je výrobek kvalitnější a sofistikovanější, tím je pravděpodobnost náhodného vzniku menší a menší. Hovoříme-li mobilním telefonem, je to pro nás důkazem existence elektromagnetického vlnění, které jsme nikdy neviděli. Prostě nepochybuje, že existuje.

Svět je nesmírně komplexní výtvar. Makro- i mikrokosmos. To, že naše tělo funguje, to, že vidíme, slyšíme, přemýšlíme, často přesahuje naše vlastní chápání. Jsme-li shlukem miliard atomů, sdružených v molekuly, makromolekuly, buňky a tkáně, očekávali bychom chaos, nikoli řád! Totéž platí o světě jako celku. Námitce, že se zde dotýkáme řádu přírody a přírodních zákonů, musíme oponovat konstatováním, že přírodní zákony jsou jen popisem, jak co funguje, ale ne vysvětlením, proč tomu tak je. Moderní vědou poznáný a popsáný svět je neuvěřitelným důkazem jednoty, uvědomíme-li si, že vše je složeno z tak navzájem si podobných částic. Mezi železem a kyslíkem není žádného většího rozdílu. Jen jejich atom vypadá „trochu“ jinak. Dříve se věřilo, že jednotlivé „síly“ přírody se od sebe velmi liší a že je diametrální rozdíl mezi hmotou a jejími projevy. Dnes věda naopak hovoří o jednotě světa a snaží se vše propojit do jednoho komplexního celku. Rambam uvádí, že pozorováním přírody a jejího řádu dospějeme k jistotě, že svět má svého Tvůrce.

Mimochodem, svět není věčný, musel vzniknout. To je současný stav vědeckého poznání.

Jedna žena napsala po válce lubavičskému rabínovi: „Po událostech Šoa nevěřím v Boží existenci.“ Rabín jí tehdy odpověděl

přibližně takto: „Nevěřím vám. Naopak. Vy v Boha věříte. Pouze existuje-li Bůh, existují morální pravidla a nároky. Lev není zlý, když žere jehně. To, že silnější utlačuje slabšího, se dá od čistě hmotných objektů očekávat. Bez Boha není důvodu očekávat něco jiného než zákon džungle. To, že jste zcela oprávněně zděšena válečnými hrůzami, je mi důkazem, že věříte, že svět má být dobrý. Že má mít etický rozměr. Jinak bychom se nemohli divit, že silnější či ozbrojený likviduje slabšího či neozbrojeného.“

Tóra a věda

Ale zpět k první větě: BEREŠIT BARA E-LOHIM. Raši, základní komentátor Tóry z II. století, píše hned u první věty, že Tóra nemá v úmyslu nás seznámit s chronologií stvoření. Vždyť hned v druhé větě se píše o vodě, která by teoreticky ještě neměla existovat. Sám Raši razí domněnku, že Tóra zde hovoří o uspořádání dávno stvořených věcí. Chceme-li tedy dobře pochopit její úvodní kapitolu, musíme mít na paměti, že ji nemůžeme vnímat „dětskýma očima“.

Nešťastná je představa, že mezi Tórou a vědou existuje kardinální rozpor. Tóra hovoří o sedmi dnech tvoření, zatímco věda o miliardách let. Není ale důvod stavět Tóru a vědu proti sobě. I tradiční židovská mystika hovoří o „světech před tímto světem“. Číslo v kalendáři (5765, v občanském roce 2004–2005) se navíc ani nevztahuje ke stvoření světa, ale ke „vzniku“ člověka dnešního typu – stvoření Adama! Není žádným odpadlictvím vnímat sedm dní jako sedm fází stvoření. Vždyť do čtvrtého dne „nefungovaly“ Slunce a Měsíc, které jsou základem pozemského měření času (dní, měsíců a let).

Tóra po nás chce vnímavost a touhu poznat. Mimochodem, onen odvěký spor judaismu s řeckou filozofií dnes Tóra vyhrává na plné čáře. Kdo z moderních vědců popírá, že svět vznikl? Kdo hájí představu věčného světa?

Judaismus nebrojí proti poznání, netabuizuje otázky a snaží se reflektovat vědecké poznání. Základní informace Tóry zní „pouze“: svět byl stvořen. Jak? Na to se nyní podívejme podrobněji na základě popisu, který nám Tóra předkládá.

Stvoření světa a moderní fyzika

Jak jsme již uvedli, je velikým omylem se domnívat, že Tóra je v rozporu s poznatky vědy. Rád zde odcituji z práce profesora Eitana Hirsche, izraelského fyzika elementárních částic, který na téma stvoření světa napsal:

Dospěl jsem k přesvědčení, že autor Tóry musel být „výjimečný fyzik“, jehož znalosti fyziky přesahují i dnešní stav poznání, a tím spíše možnosti jakéhokoli člověka před třemi a půl tisíci lety. V prvních deseti větách nám Tóra popisuje „stvoření světa“ způsobem, který můžeme s pomocí moderní fyziky chápat lépe než kdokoli v generacích před námi. Přitom je jasné, že Tóra není primárně knihou o fyzice a tyto informace se dozvídáme jaksí mimochodem.

Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. Země byla **TOHU** vavohu a tma byla nad propastí a Boží duch se vznášel nad vodou. A řekl Bůh: Budiž světlo a bylo světlo a Bůh viděl, že je to dobré, a oddělil světlo od tmy. A nazval Bůh světlo dnem a tmou nocí a byl večer a bylo jitro, den první... A nazval Bůh nebesa oblohou... A nazval Bůh zemi souší... A nazval Bůh shromáždění vod mořem... (viz [1M 1])

Naším úkolem musí být převod výraziva Tóry do našich současných pojmů a jejich výklad.

Nebe a **země** představují prostor a hmotu. Vesmír a hmotu. Prostor a hmota vznikají zároveň, nelze je od sebe oddělit.

TOHU VAVOHU, které se v češtině běžně překládají jako „pustota a prázdnota“, představují primární neorganizovanost, zmatek.

Boží duch představuje přírodní zákony. V okamžiku, kdy se objevuje prostor a hmota, tedy nebe a země, objevují se i přírodní zákony. Ty tedy nejsou dané samy o sobě, pouze souvisí s řádem existující hmoty.

Propast, hebrejsky **TEHOM**, je výrazem pro nekonečno – hlu-binu, na jejíž dno nevidíme.

Voda v podání Tóry představuje vodík. Všimněte si, že když Tóra při stvoření světa hovoří o vodě – kapalině, používá jiný výraz – shromáždění vod.

V okamžiku, kdy byl vodík v nekonečném prostoru, řekl Bůh: **Budiž světlo**. Tím se dostáváme k momentu popisova-

nému vědci jako velký třesk. Gravitační působení, které zkoncentrovalo hmotu do jednoho místa – to je původní světlo. Následující exploze oddělila světlo a tmu, vyzářující tělesa a temná chladná místa ve vesmíru.

Exploze ze své definice vnáší do původně organizované hmoty chaos, tato exploze však dala vzniknout světu. Proto nám muselo být sděleno, že to **bylo dobré**.

Teprve s existencí hmoty se objevuje existence času: **a byl večer a bylo jitro**.

Příroda jako Boží řád světa

Přečtěme si podrobně texty uvedené u jednotlivých dní a uijíme nápadu rabi Leibtaga, který srovnal vedle sebe dny 1–3 a 4–6 do dvou sloupců:

1–3		4–6	
1	Světlo, čas Horní vody Nebesa = Šamajim	4	Světelná znamení času Ptáci (nebeští)
2	Dolní vody Moře = Jamim	5	Ryby (v mořích)
	Souš		Zvířata na souši
3	Rostliny Stromy nesoucí ovoce	6	Zvířata konzumující rostliny Člověk konzumující ovoce

Všimněme si, jak čtvrtý až šestý den rozvíjely a naplnily potenciál dní předchozích. To, mimochodem, vnáší trochu více světla do obtížně pochopitelného čtvrtého dne. Pro nás je důležité, že po šesti dnech (etapách) tvoření se chaos změnil v detailně strukturovaný svět, jaký známe dnes. Od počátku dbá Bůh na reprodukci [IM 1:11–12, 22, 28]. Vzniká tak řád, přirozenost či příroda – opak chaosu. Příběh stvoření nás informuje, že za přírodou a jejími zákony je skryt Boží záměr, a my si tento fakt každý týden šabatem připomínáme.

V celém příběhu stvoření je užito pouze Boží jméno E-LOHIM, značící Boží sílu skrytou v množství přírodních zákonů – odtud i tvar množného čísla s koncovkou -IM. (Navíc i gematria, číselná hodnota písmen hebrejských slov Bůh a příroda je shodně 86.) Rabi Jehuda haLevi v 11. století napsal: Pohanské národy užívaly

slovo E-L jako výraz pro božstvo. V jejich představách byly bohy přírodní síly Slunce, Země, moře či bouře. Tóra proto uvádí Boží jméno odpovídající všem přírodním silám v množném čísle. E-LOHIM je Bůh, který v sobě zahrnuje všechny síly přírody.

Poselství první kapitoly Tóry tedy můžeme stručně shrnout takto: jsme součástí přírody, podléháme jejím zákonům. Za přírodními zákony je skryta Boží existence.

Sedm dní evoluce

Sedmý den – šabat – je vnímán jako znamení Božího stvoření světa. Tím, že je šabat v sobotu, připadá první den stvoření na neděli a skutečně se neděle hebrejsky řekne JOM RIŠON – den první, pondělí JOM ŠENI – den druhý a tak dále.

hebrejský den	den v týdnu	etapa
JOM RIŠON	neděle	počátek existence prostoru, hmoty a času
JOM ŠENI	pondělí	rozdělení vod, vznik atmosféry
JOM ŠLIŠI	úterý	souš, vegetace
JOM REVII	středa	Slunce, Měsíc a hvězdy jako světelná znamení času
JOM CHAMIŠI	čtvrtek	ryby, plazi, ptáci
JOM ŠIŠI	pátek	savci včetně člověka
ŠABAT	sobota	nebylo stvořeno nic, šabat slouží jako připomínka stvoření

וְהָאֱרֶצְהָ, הַיְתֵהָ תְהוֹ נְבִהוּ, וְחַשְׁךְ, עַל-פְּנֵי תְהוֹם ;
וְרִוּחַ אֱלֹהִים, מְרַחֶפֶת עַל-פְּנֵי הַמַּיִם

Maharalův výklad

V knize Daniel je popisována vize [Daniel 7:2–7], ve které se prorokovi zjevila čtyři obludná zvířata vystupující z rozbouřeného moře – lev s orlími křídly, s lidskýma nohama a lidským srdcem, medvěd trhající maso, čtyřhlavý leopard se čtvero křídly a nejhroživější čtvrté zvíře, jiné než ta předchozí, s železnými zuby a deseti rohy. Tato zvířata podle tradice představují čtvero říší, které postupně zotročily Izrael – Babylonii, Persii, Řecko a Řím.

Podle Maharala již v okamžiku, kdy Bůh tvořil zemi, rozhodl o postupné vládě těchto čtyř mocností, které proto naznačil ve druhé větě Tóry:

- TOHU = Pustá země, to je Babylonie.
- VOHU = Prázdná země, to je Persie.
- TMA = Řecko, které chtělo zatemnit oči Izraele svými zákazy judaismu.
- PROPAST = Řím, který vládne zdánlivě navěky.
(Detaily nabízí Maharalova kniha *Ner Micva*.)

Proč jsou tato čtyři impéria připomínána již na samém počátku příběhu Tóry? Podle Maharala proto, že ze samé podstaty svého stvoření je svět nedokonalý jako každá na něčem (někom) závislá věc. (Bůh je příčinou, svět na Něm závislým následkem.) Této myšlence Maharal věnuje mnoho prostoru a my se k ní, s Boží pomocí, ještě vrátíme. Ve světě tedy není dokonalost a tím je umenšena sláva Božího tvůrce. To plně odpovídá činům čtyř velmocí, které postupně odňaly Izraeli vládu a tím umenšily Boží slávu na zemi.

Nemusíme se však obávat o budoucnost světa, Tóra nám naznačuje i jeho šťastný konec, kdy se Bůh stane králem na celé zemi. To je hlavním úkolem Mesiáše, který se jako „duch vznáší nad vodou“ [1M 1:2] a představuje nápravu světa, cestu, jejíž zásluhou dojde svět naplnění.

Aby nás Maharal ujistil, že chyba opravdu není na straně Stvořitele, přidává ještě jeden komentář: Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi a **země** byla „pustá a prázdná“ – tedy nedokonalá.